

SOVYET BASININDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN ONUNCU YIL KUTLAMALARI VE KLİMENT YEFREMOVİÇ VOROŞİLOV’UN TÜRKİYE ZİYARETİ

MEVLÜT SAMET YILDIZ*
ÇAĞATAY BENHÜR**

 Z

Türkler ve Ruslar yaklaşık dört asır boyunca birbirlerine karşı birçok kez sava mı tır. İki millet arasındaki son savaş Birinci Dünya Savaşı olmuştur. Savaş sonrasında iki ülkede de rejim değişiklikleri ya anmı tır. Yaşanan rejim de i iklikleriyle birlikte iki ülke arasında dostluk ilişkileri kurulmuş ve bu ilişki İkinici Dünya Savaşı’nın ba lamasının öncesine kadar dostluk ve iyi komşuluk çizgisinde sürekli pozitif yönlü olarak geli mi tir. Bu süreçte her iki ülke temsilcilerinin karşılıklı ziyaretleri ile dostluk ilişkileri sa lamla mı tır. Hem Türkiye Cumhuriyeti’nin onuncu kurulu  yıl dönümü olması dolayısıyla hem de Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet Paşa’nın 1932 yılında ger ekle tirmi  olduğu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ziyaretine karşılık olarak bir Sovyet Heyeti’nin 1933 yılında Türkiye’yi ziyareti planlanmıştır. Askeri ve Deniz İ leri Halk Komiseri Kliment Yefremoviç Voro ilov ba kanlı ında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği H k meti’nin önemli temsilcilerinden bir heyet ziyaret için görevlendirilmiştir.

Çalışmanın konusunu Kliment Yefremoviç Voro ilov ba kanlı ındaki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği heyetinin 1933 yılında

* 1. Yazar: Doktora   rencisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE, smtyildiz@yandex.com

ORCID: 0000-0002-6030-3965

** 2. Yazar: Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Konya/TÜRKİYE, cbenhur@selcuk.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0962-9038

Türkiye'ye gerçekleştirmiş oldukları ziyaret oluşturmaktadır. Çalışmada söz konusu heyetin Türkiye'ye gerçekleştirmiş olduğu ziyaret ile dönem konjonktürü içerisinde iki ülke arasındaki ilişkilerin gelmiş olduğu boyut ele alınmaktadır. Ayrıca çalışmada ziyaretin Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu kuruluş yıl dönümü kutlamalarına denk gelmesiyle Sovyet kamuoyunda kutlamaların ne şekilde ele alındığı da incelenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın temeline Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin en önemli iki gazetesi konumunda olan Pravda ve İzvestiya gazeteleri yer almıştır. Bunlara ilaveten Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi'nden ziyaret ile ilgili belgelere de yer verilmiştir. Ayrıca SSCB Hükümeti tarafından yayınlanmış olan belge seçkisinden de faydalanılmıştır. Ziyaretin gerçekleştiği dönemin Türk-Sovyet ilişkileri üzerine yayınlanmış telif ve tetkik eserler de çalışma içerisinde kullanılmıştır. Döküman analizi çalışmanın yöntemi olarak benimsenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Onuncu Yıl, Sovyet Basını, SSCB, Türkiye, Vorosilov.

THE 10TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC OF TÜRKİYE AND KLİMENT YEFREMOVICH VOROSHILOV'S VISIT TO TÜRKİYE IN THE SOVIET PRESS

ABSTRACT

Turks and Russians have fought against each other many times for nearly four centuries. The last war between two nations was the First World War. After the war, regime changes occurred in both countries. With the regime changes, friendly relations were established between the two countries, and this relationship constantly developed positively along the lines of friendship and good neighborliness until the start of the Second World War. During this process, friendly relations were strengthened with the mutual visits of representatives of both countries. A Soviet delegation was planned to visit Turkey in 1933, both on the occasion of the tenth anniversary of the founding of the Republic of Turkey and in response to the visit of the Prime Minister of the Republic of Turkey, İsmet Pasha, to the Union of Soviet Socialist Republics in 1932. A Soviet delegation from important representatives of the Soviet government, headed by People's Commissar for Military and Naval Affairs Kliment Yefremovich Voroshilov, was assigned for the visit.

The subject of the study is the visit of the Union of Soviet Socialist Republics delegation headed by Kliment Yefremovich Voroshilov to Turkey in 1933. In our study, we tried to discuss the dimension of the relations between the two countries within the period conjuncture with the visit of the said delegation to Turkey. In addition, our study aimed to examine how the celebrations were handled by the Soviet public, as the visit coincided with the tenth anniversary celebrations of the Republic of Turkey. In this regard, the basis of the study was Pravda and Izvestia newspapers, which were the two most important newspapers of the USSR. Besides these two newspapers, documents related to the visit from the Presidential Archives of the Republic of Turkey and the Turkish Diplomatic Archives of the Presidential State Archives of the Republic of Turkey are also included. In addition, a selection of documents published by the USSR Government was also used. Original research works published on Turkish-Soviet relations of the period in which the visit took place were also used in the study.

Keywords: Soviet Press, the 10th Year of the Turkish Republic, Türkiye, USSR, Voroshilov.

GİRİŞ

Türkler ve Ruslar, tarih sahnesinde uzun yıllar savaşmışlar ve aralarındaki bu durum Birinci Dünya Savaşı itibariyle son bulmuştur. Gerek Osmanlı İmparatorluğu gerek de Çarlık Rusya'sı için yirminci yüzyıl çalkantılı başlamış, her iki devlet de Birinci Dünya Savaşı'na büyük umutlarla karşı saflarda girmiş, ancak savaşın sonucunda umduklarını bulamamışlardır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında hem Rusya'da hem de Anadolu topraklarında monarşi yönetimleri yıkılmıştır. Bunun yerine; Rusya'da gerçekleştirilen Ekim Devrimi sonucunda Bolşevikler iktidarı ele geçirmiş ve yeni bir rejim kurulmuş, Anadolu topraklarında ise Millî Mücadele sonrasında cumhuriyet rejimi benimsenmiştir.

Bolşevikler tarafından, ortak düşman olarak addedilen emperyalizme karşı savaş doğrultusunda kabul gören Millî Mücadele Dönemi'nde iki taraf arasında diplomatik ilişkiler kurulmuş, dostluk ve iyi komşuluk çerçevesinde ikili ilişkiler uzun yıllar devam etmiştir. İki taraf arasında kurulmuş olan ve sürekli pozitif yönde gelişen ilişkilerin sağlamlaştırılması amacıyla çok sayıda karşılıklı diplomatik ziyaret gerçekleşmiştir. Söz konusu ziyaretler her iki ülke basınında da haber ve köşe yazısı olarak geniş yer bulmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın merkezinde bulunan Sovyet basını kavramı ile *Pravda* ve *İzvestiya* gazetelerinin ortaya çıkış süreçleri ile yayın politikaları hakkında bilgi vermek çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesine katkı sağlayacaktır.

Sovyet basını kavramının, Ekim Devrimi sonrasında oluştuğu düşünülse de *Pravda* 5 Mayıs 1912 tarihinde, *İzvestiya* ise 13 Mart 1917 tarihinde ilk sayılarını çıkarmışlardır¹. *Pravda* gazetesi, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Ocak 1912 tarihinde toplanan kongresinde alınan karar sonucunda yayın hayatına başlamış ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin yayın organı olarak faaliyet göstermiştir. Devrim öncesi dönemde rejim tarafından birçok kez yasaklanmış, farklı isimlerle yayımlanmış, Ekim Devrimi sonrasında tekrar *Pravda* ismiyle yayınlanmaya başlamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Komünist Partisinin (SSCB KP) ideolojileri doğrultusunda yayınlanan gazete, bu doğrultuda haber

¹ Elnur Ağayev, "Atatürk'ün Vefatının Sovyet Basınına Yansıması", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 6, S 11, 2010, s132.

ve yazılar yayınlamıştır². *İzvestiya* ise Petrograd İşçi Sovyeti Haberleri başlığıyla 13 Mart 1917 tarihinde yayın hayatına başlamış, SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumunun yayın organı olarak faaliyet göstermiştir. Gazete, Ekim Devrimi öncesinde Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin Menşevik hizbinin görüşlerini yansıtmış ve Bolşevik muhalifi bir çizgide yayın yapmış olsa da Ekim Devrimi sonrasında bu durum değişmiştir. Başkent Moskova'ya taşınması ile gazete merkezi de buraya taşınmış, 46 numaralı 12 Mart 1918 tarihli nüshasını da ilk kez Moskova'dan Lenin'in *Günümüzün Ana Görevi* başlıklı baş makalesi ile yayınlamıştır. 1923 yılında SSCB Merkez Yürütme Kurulu'nun yayın organı, 1938 tarihinde ise SSCB İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin yayın organı olmuştur. Hükûmet haberleri ile işçi ve köylü haberlerine oldukça fazla yer ayıran gazete Sovyet ideolojisi doğrultusunda yayınlar yapmıştır. Yazarları arasında önemli isimler olan gazetenin en dikkat çeken yazarı 1919-1946 yılları arasında Yüksek Sovyet Prezidyum Başkanlığı görevini yapan M.İ. Kalinin'dir³. Devrim sonrası süreçte özellikle çalışmamızı da kapsayan 1930'lu yıllarda Sovyet basın araçları ideolojik amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır⁴.

Kliment Yefremoviç Voroşilov başkanlığındaki Sovyet Heyeti'nin 1933 yılında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu yılı kutlamalarının Sovyet basınına ne şekilde yansıdığı çalışmanın ana konusudur. Bu bağlamda *Pravda* ve *İzvestiya* gazetelerinin ziyaretin gerçekleştiği ve haberlerin yer aldığı 24 Ekim 1933 ile 17 Kasım 1933 tarihleri arasındaki sayıları incelenmiş, ziyaretin gerçekleştiği dönem itibarıyla iki ülke arasındaki ilişkilerin durumu bahsi geçen gazeteler aracılığıyla değerlendirilmiştir. Çalışmanın merkezinde yer alan her iki gazete de yayımlandıkları dönem itibarıyla hem Sovyetler Birliği sınırları içerisinde çok yaygın ve yüksek tiraja sahip olmaları ile Sovyet yönetim mekanizmalarının yayın organları olması dolayısıyla seçilmiş ve çalışmada kullanılmışlardır. Ayrıca çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi ile Türkiye Cumhuriyeti

² S.A. Andronov ve S.V. Tsukasov, "Pravda", **Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya**, C 20, İzdatelstvo Sovetskaya Entsiklopediya, Moskova 1975, s.470-472.

³ M.İ. Tyurin, "İzvestiya", **Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya**, C 10, İzdatelstvo Sovetskaya Entsiklopediya, Moskova 1975, s.53-54.

⁴ Aslı Yurdigül ve Banu Erdoğan Çakar, "Sovyet Basınında Türkiye ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı: Pravda ve İzvestiya Gazeteleri Örneği", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 47, 2019, s.281.

Cumhurbaşkanlığı Arşivinden konuyla ilgili belgeler tedarik edilerek değerlendirilmiştir. Sovyet arşiv kaynaklarına ise Sovyetler Birliği döneminde bizzat devlet tarafından yayınlanmış olan belge seçkisi niteliğindeki *Документы Внешний Политики СССР (SSCB Dış Politika Belgeleri / Dokumentı Vneşnyı Politiki SSSR)* üzerinden erişim sağlanmıştır. Ek olarak Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'nden ziyaret ile ilgili fotoğraflara ulaşılmıştır.

Kliment Yefremoviç Vorosilov ve beraberindeki heyetin Türkiye'ye gerçekleştirmiş oldukları ziyaret Türkiye'de ilgili dönem Türk-Sovyet ilişkileri hakkındaki çalışmalarda kendisine yer bulmuştur. Erdal Aydoğan tarafından kaleme alınan *Kliment Yefremoviç Vorosilov'un Türkiye'yi Ziyareti ve Türkiye-Sovyet Rusya İlişkilerine Katkısı*⁵ başlıklı çalışma ile Gökser Gökçay tarafından Ege Üniversitesi'nde kaleme alınan *Türk Basınında Türkiye'yi Ziyaret Eden Sovyet Misyonları (1923-1938)*⁶ başlıklı yüksek lisans tezi konuyu doğrudan inceleyen çalışmalar olarak göze çarpmaktadır. Ancak söz konusu çalışmalar gerçekleştirilen ziyareti Türk basını üzerinden değerlendirmeleri hasebiyle çalışmamızdan ayrılmaktadırlar.

I. Ziyaret Öncesi Türk-Sovyet İlişkileri

Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusya'sı arasında siyasi ilişkiler ilk olarak Rus Çarı III. İvan'ın, II. Bayezid'e 15. yüzyılın ortalarında göndermiş olduğu bir mektup ile başlamış ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar gerek savaş meydanlarında gerek de diplomasi masasında sürmüştür⁷. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Ruslar ile Türkler arasındaki savaş hali, Ekim İhtilâli sonrasında Bolşeviklerin savaştan çekilmek istemeleri üzerine 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile son bulmuştur⁸.

Kesin olmamakla birlikte Türkler ile Sovyet Rusya arasındaki ilk temasın Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasının hemen akabinde Havza'da

⁵ Erdal Aydoğan, "Kliment Yefremoviç Vorosilov'un Türkiye'yi Ziyareti ve Türkiye-Sovyet Rusya İlişkilerine Katkısı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 39, 2007, s.337-357.

⁶ Gökser Gökçay, *Türk Basını'nda Türkiye Cumhuriyeti'ni Ziyaret Eden Sovyet Misyonları (1923-1938)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.

⁷ Musa Qasımlı, *Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İlişkileri 1960-1980*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007, s.3.

⁸ Çağatay Benhür, "Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 15, 2004, s.325-326.

gerçekleşmiş olduğu ileri sürülmesine rağmen⁹, iki taraf arasındaki ilk resmî temasın Mustafa Kemal'in 26 Nisan 1920 tarihinde Sovyet lider Lenin'e gönderdiği mektup olduğu kabul edilmektedir¹⁰. Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından sonra oluşturulan Ankara Hükûmeti tarafından Sovyet Rusya ile bir dostluk antlaşması imzalamak amacıyla Hariciye Vekili Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyet Moskova'ya gönderilmiştir. Heyetin Moskova'daki görüşmeleri aylarca devam etmiş, 24 Ağustos 1920 tarihinde Sovyet Rusya ile bir antlaşma tasarısı üzerinde mutabakat sağlanmış ancak iki taraf arasında antlaşma 16 Mart 1921 tarihinde imzalanabilmiştir¹¹. Sovyet Rusya tarafından Millî Mücadele Dönemi'nde Ankara'ya aynı ve nakdi çok çeşitli kalemlerde yardım gönderilmiştir. İki taraf arasında imzalanan antlaşma gereğince Sovyet Rusya, Ankara Hükûmeti'ne 10 Milyon altın ruble göndereceğini taahhüt etmiştir. Antlaşma görüşmeleri için Moskova'da bulunan Türk Heyeti'nden Yusuf Kemal Bey'e 29 Nisan tarihinde taahhüt edilen miktar içerisinde 4 Milyon altın ruble verilmiş ve Yusuf Kemal Bey Türkiye'ye dönmüştür¹².

Gelişen diplomatik ilişkiler çerçevesinde Sovyet Rusya'nın diplomatik temsilciliği 1920 yılının Ekim ayında Ankara'da teşekkül edilmiştir. Sovyet Rusya, Türkiye'de devam etmekte olan Millî Mücadele'ye önem atfetse de Sovyet Rusya'nın Doğu politikasının netlik kazanmaması dolayısıyla iki taraf arasındaki ilişkilerde belirsizlikler mevcuttur. Sovyet Rusya Hükûmeti içerisinde bazı kimseler bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilere muhalefet etmekte, Ankara Hükûmetinin programını ve ileride Batı ile ilişkilerinin ne şekilde gelişeceğini tahmin edememekte ve Ankara Hükûmetini İttihatçıların devamı olarak görmektedir¹³. Bu düşünceye sahip olanlardan birisi de Sovyet Hükûmetinin önemli temsilcilerinden Çiçerin'dir. Türkiye'nin Sovyetlerden talep etmiş olduğu silah yardımı, Türklerin ilerleyen süreçte Batılı devletler

⁹ Kamuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s.8-9.

¹⁰ Aleksandr Kolesnikov, **Türk-Sovyet İlişkilerinin Kuruluşunun 90. Yılı: Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010, s.27.

¹¹ Mehmet Gönübol ve Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s.19-27.

¹² Ebru Gençalp, "Sovyet Başbakanı Kosigin'in Türkiye Ziyareti'nin Basında Değerlendirilmesi", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 30, 2019, s.57.

¹³ Gözde Somel, "Soviet Russias's Foreign Affairs with Turkey in 1923 Reports of Ambassador Surits", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, C 22, S 2, 2018, s.223-224.

ile birleşebileceği ve bu silahların kendilerine karşı kullanılabileceği endişesi ile karşılanmış, Çiçerin silah transferi hususunda Sovyet yetkilileri ihtiyatlı olmaları hususunda uyarmıştır. Sovyet Rusya bu dönemde yapmış olduğu silah yardımlarıyla Türk halkının bağımsızlık mücadelesine önemli katkılarda bulunmuştur¹⁴. Sovyet Rusya ile Ankara Hükûmeti emperyalizm tehdidine karşı geçmişten gelen husumetlere sünger çekmiş ve ortak hareket etmeye başlamışlardır. Orta Asya ve Kafkasya üzerinde hâkimiyet konusunda birbirleri ile rekabet durumunda olsalar da Millî Mücadele sürecinde Sovyet Rusya, Ankara Hükûmetine destek vermeyi sürdürmüştür. İstanbul’da Bulgar Hükûmetini temsilen bulunan Todor Pavlov’a göre Ankara Hükûmeti, Sovyet Rusya’nın dostluğu ve desteği olmadan yürütmekte olduğu askerî harekâtları sürdüremeyeceğini fark etmiştir¹⁵.

Türkiye ile Sovyet Rusya arasında imzalanan Haziran 1923 tarihli antlaşma ile iki ülke arasındaki ticari ilişkiler düzenlenmiş ve iki taraf da birbirlerine ticari hususlarda kolaylıklar sağlamışlardır¹⁶. Sovyet Rusya ve Türkiye arasındaki ilişkilerde Lozan Antlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı sonrasında yaşanan bazı olaylar neticesinde kırılmalar yaşanmıştır. Ayrıca Sovyet Rusya’ya karşı Avrupa’da Fransa ve Almanya’nın yakınlaşması Rusya için endişe yaratmaya başlamıştır. Diğer taraftan Lenin’in ölümü sonrasında Moskova’da bir iktidar mücadelesi başlamıştır. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde 1924 yılının Eylül ayında Sovyet Rusya’nın Türkiye Büyükelçisi Surits, Başbakan İsmet Paşa’ya daha önce imzalanmış olan 1921 tarihli antlaşmanın hükümlerini genişletmeyi teklif etmiştir. İsmet Paşa, müzakereleri başlatmaya hazır olduğunu belirtmiş ve Sovyet tekliflerinin açıklığa kavuşturulması talebinde bulunmuştur. 1925 yılının Ocak ayı sonunda Sovyet Rusya, antlaşma tasarisını Türkiye’ye sunmuş, aynı yılın aralık ayında Paris’te iki ülke arasında *Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması* imzalanmıştır¹⁷. Türkiye ile Sovyet Rusya arasında 11 Mart 1927 tarihinde *Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması* imzalanmış, yapılan bu antlaşma ile iki ülke

¹⁴ Vitaly Gennadiyevich Tsyplin, “Sovetsko-Turetskie Kontaktı po Voennım Voprosam v Naçale 1920 Godov”, *İzvestiya Saratovskogo Universiteta Novaya Seriya İstoriya Mejdunarodnie Otnoşeniya*, C 19, S 1, 2019, s.69.

¹⁵ Tsvetelina Tsvetkova, “Soviet-Turkish Relations in 1921-1923: A Few Nuances from the Bulgarian Archives”, *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, C 3, S 4, 2020, s.12-14.

¹⁶ Kolesnikov, *a.g.e.*, s.32.

¹⁷ Kamuran Gürün, “17 Aralık 1925 Türk-Rus Antlaşması”, *Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.181-184.

arasındaki ticari ilişkilerde düzenlemeler yapılarak ticari temsilciliklere diplomatik hüviyet kazandırılmıştır¹⁸.

Sovyetler Birliği Dışışleri Halk Komiser Yardımcısı Karahan 1929 tarihinde Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirilen ziyaret öncesinde; 1926 yılında Ankara'da Sovyetler Birliği'nin yeni Büyükelçilik binasının açılması ve iki ülke arasındaki sınırların kesinleşmesini sağlayan protokolün imzalanması, SSCB ve Türkiye'nin Briand-Kellogg Pakti'nda ortak hareket etmesi gibi olumlu hadiseler yaşanmıştır. İlgili ziyaret esnasında 1925 yılında Paris'te imzalanan *Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması* 17 Aralık 1929 tarihinde yapılan bir protokol ile uzatılmıştır¹⁹.

Karahan'ın ziyareti sonrasında 1930 yılında Türk Dışışleri Bakanı Tefik Rüşti Bey, iki ülke arasındaki ilişkilere büyük önem addettiği Sovyetler Birliği'ne bir ziyaret gerçekleştirmiştir²⁰. Türk Dışışleri Bakanı burada SSCB hükûmetinin ileri gelen temsilcileri ile görüşmüş, 1 Temmuz 1930 tarihinde Sovyetler Birliği Dışışleri Halk Komiserliği görevine getirilmiş olan Litvinov ile de bir görüşme gerçekleştirmiş ve kendilerini bizzat Türkiye'ye davet etmiştir²¹.

Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Surits 1931 yılının ağustos ayında Mustafa Kemal ile Yalova'da görüşerek daha önce Tefik Rüşti Bey tarafından Türkiye'ye davet edilen Sovyetler Birliği Dışışleri Halk Komiseri Litvinov'un Türkiye'yi ziyaret edeceği bilgisini kendisine ulaştırmıştır²². Sovyet Halk Komiseri Litvinov, 26 Ekim 1931 tarihinde İstanbul'a, 27 Ekim tarihinde ise resmî ziyaretlerde bulunmak amacıyla Ankara'ya ulaşmıştır. Ankara'ya gelmesinin akabinde önce Türk mevkidaşı Tefik Rüşti Bey ile ardından da Başbakan İsmet Paşa ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür²³. Sovyetler Birliği tarafından Türkiye'ye bakan seviyesinde

¹⁸ Benhür, a.g.m., s.327.

¹⁹ Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.317-318.

²⁰ Gençalp, a.g.m., s.59.

²¹ Gökçay, a.g.t., s.35.

²² Mehmet Perinçek, **Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s.193-194.

²³ Mevlüt Samet Yıldız ve Çağatay Benhür, "Türk-Sovyet İlişkileri Bağlamında Litvinov'un 1931 Türkiye Ziyareti", **9. Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler Kitabı**, Cilt:2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019, s.1388-1389; Dimitir Vandov, **Atatürk Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s.124.

gerçekleştirilen ve Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına denk gelen ziyaret 30 Ekim tarihinde sonlanmış, ziyaretin son gününde 1925 tarihli Paris'te imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması ile diğer bazı antlaşmaların süreleri, varılan mutabakat sonucunda 5 yıllığına uzatılmıştır²⁴.

Sıklıkla gerçekleşen karşılıklı ziyaretler 1932 yılında da İsmet Paşa'nın resmî davetli olarak Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirdiği ziyaret ile devam etmiştir. 25 Nisan 1932 tarihinde başlayacak, 8 Mayıs 1932 tarihine kadar devam edecek ziyaret esnasında İsmet İnönü'ye kalabalık da bir heyet refakat etmiştir²⁵. 26 Nisan sabahı Odessa'ya varacak olan İnönü, başta Moskova olmak üzere çeşitli Sovyet şehirlerinde de bazı gezi ve incelemelerde bulunmuştur. Gerçekleştirilen ziyaret esnasında iki ülke arasındaki dostluğa vurgu yapılmış, imzalanan ticaret anlaşması ile ziyaret siyasi ilişkilerden çok iktisadi ilişkiler bakımından ön plana çıkmıştır²⁶.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu yılı olan 1933 yılında ise İsmet Paşa'nın 1932 yılında SSCB'ye gerçekleştirmiş olduğu ziyarete karşılık olması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu kuruluş yıldönümü kutlamalarında dost ülkenin yanında yer almak amacıyla Sovyet hükûmeti tarafından Türkiye'ye bir ziyaret planlanmıştır. Sovyet Hükûmeti yetkililerinden oluşan bir heyet bu husus için görevlendirilmiş ve heyetin başkanlığı için Kara ve Deniz Kuvvetleri Halk Komiseri görevinde bulunan Kliment Yefremoviç Voroşilov²⁷ görevlendirilmiştir.

²⁴ Ömer Erden, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri Çerçevesinde Sovyet Rusya Hariciye Komiseri Litvinov (Litvinoff)'un Türkiye Ziyareti", *Atatürk Dergisi*, C 5, S 4, 2007, s. 101.

²⁵ Vandov, *a.g.e.*, s. 127.

²⁶ Ersin Müezzinoğlu, "İsmet Paşa'nın 1932 Sovyet Rusya Ziyareti Üzerine", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 20, S 2, 2018, s. 253-258.

²⁷ **Kliment Yefremoviç Voroşilov**, 1881 tarihinde işçi bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. 1896 tarihinde Yuryevsk'te metalürji fabrikasında çalışmaya başlamış ve 1903 yılında Lugansk'ta Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (PCDPI/RSĐP) Bolşevik hizbine katılmış ve burada 1905 yılında İşçi Sovyeti'ne seçilmiştir. Birçok kez tutuklanmış ve 1908 ile 1917 yılları arasında Bakü'de, Petersburg'da parti çalışmalarında bulunmuştur. 1917 yılında Lugansk Sovyeti ve Şehir Duma'sına seçilmiştir. 1918 yılının Mart ayının başlarında Harkov'un savunması amacıyla 1. Lugansk sosyalist müfrezesini organize etmiştir. Nisan ayında ise 5. Ukrayna Ordusunun kurulmasında yer almıştır. Bu süreçte çeşitli askerî faaliyetlerde bulunmasının akabinde 1921 ile 1924 yılları arasında Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi Güney Doğu Bürosu Kuzey Kafkasya askerî birlikleri komutanlığı görevinde bulunmuştur. 1924-1925 yıllarında ise Moskova silahlı birlikleri komutanlığı görevinde bulunmuştur. 6 Kasım 1925 tarihi itibarıyla Askerî ve Deniz İşleri Halk Komiserliği görevini 20 Haziran 1934 tarihine kadar sürdürmüştür. 1926 yılı itibarıyla

II. Sovyet Heyeti'nin Türkiye Ziyareti

II.1. Heyetin Türkiye'ye Gelişi

İsmet Paşa'nın 1932 yılında Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirmiş olduğu ziyarete cevaben Sovyet hükûmeti, SSCB Halk Komiserleri Sovyeti Başkanı Molotov başkanlığında bir heyetin Türkiye'ye ziyaretini planlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümüne denk gelen Cumhuriyet Bayramı kutlamalarını da kapsayan bir programla gerçekleştirilecek ziyarete Molotov'un sağlık problemleri dolayısıyla katılamayacak olması sonucunda heyete Kara ve Deniz Kuvvetleri Halk Komiseri Vorosilov'un başkanlık etmesi kararlaştırılmıştır²⁸. Türkiye'yi ziyaret edecek heyet içerisinde Dışişleri Halk Komiser Yardımcısı Karahan, Eğitim Komiseri Bubnov, Eğitim Komiser Yardımcısı Krijanovski, SSCB Süvari Kuvvetleri Komutanı Budyonni başa olmak üzere çok sayıda Sovyet yetkili ve gazeteci bulunmaktadır²⁹.

Ziyaret hakkında *Pravda* gazetesinde ilk haber 24 Ekim 1933 tarihinde *Sovyet Heyeti'nin Türkiye'ye Hareketi* başlığıyla yer almıştır. Haber içerisinde 23 Ekim tarihinde Sovyetler Birliği Merkezi Yürütme Komitesi adına Kara ve Deniz Kuvvetleri Halk Komiseri ve Devrimci Savaş Konseyi Başkanı Kliment Yefremoviç Vorosilov başkanlığında bir heyetin Moskova'dan Ankara'ya doğru yola çıktığı bilgisi verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümü kutlamalarının olduğu 29 Ekim tarihine göre planlanmış ziyaret aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı

Politbüro üyesi olmuş, 1934 - 1940 tarihleri arasında SSCB Savunma Komiserliği görevinde bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında da Kuzey Batı Cephesi ve Leningrad Muharebeleri komutanlığı gibi önemli görevlerde bulunmuştur. 1943 yılında Tahran Konferansına katılmış, 1945-1947 yılları arasında Macaristan'da görev yapmış, 1952-1960 yılları arasında da Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Prezidyumu üyesi olmuş ve bu yıllarda Yüksek Sovyet Prezidyumu başkanlığı yapmıştır. 1961-1966 yılları arasında ise Parti'nin Merkez Komitesi üyesi olarak görev yapmıştır. Sovyet Mareşal Vorosilov, 2 Aralık 1969 tarihinde Moskova'da vefat etmiştir. (K.A. Zalesskiy, **İmperiya Stalina**, Veçe, Moskova 2000, s.98; "Kliment Yefremoviç Vorosilov", **Sovetskaya İstoriçeskaya Entsiklopediya**, Ed. E. M. Jukov, C 3, Sovetskaya Entsiklopediya, Moskova 1963, s.715; "Kliment Yefremoviç Vorosilov", **Bolşaya Sovetskaya Entsiklopediya**, Ed. A. M. Prohorov, C 5, İzdatelstvo Sovetskaya Entsiklopediya, Moskova 1971, s.371 - 372; Çağatay Benhür, Mevlüt Samet Yıldız, "Kliment Yefremoviç Vorosilov", **Atatürk Ansiklopedisi**, Atatürk Araştırma Merkezi. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/vorosilov/>)

²⁸ Perinçek, a.g.e., s.214.

²⁹ Vandov, a.g.e., s.151.

Tevfik Rüştü Bey'in Mayıs 1932'de Moskova'ya gerçekleştirdiği ziyarete karşılık konumunda olduğu gazete tarafından aktarılmıştır³⁰. Ziyarete Vorosilov'a Sovyet hükûmet ve askerî yetkilileri ile bürokratlarının yanı sıra Türkiye'nin SSCB Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey ve SSCB'nin Ankara Büyükelçisi Surits eşlik ederken, *İzvestiya* gazetesinden Rayevski ile *Pravda* gazetesinden İzakov'da ziyareti takip edenler arasında yer almıştır. Heyetin Moskova'dan ayrılışı sırasında Kursk Garı'nda Sovyet hükûmetinin üyeleri, SSCB Devrimci Savaş Konseyi üyeleri, Türk Büyükelçilik çalışanları, diplomatlar ile Sovyet ve yabancı basın temsilcileri de hazır bulunmuşlardır³¹.

Pravda gazetesinin, Sovyet Heyeti'nin Türkiye ziyaretini izlemesi amacıyla görevlendirdiği muhabiri İzakov, *SSCB Hükûmet Heyeti Türkiye Yolunda* başlıklı bir haberi 24 Ekim tarihinde kaleme almış ve bu haber 25 Ekim'de *Pravda* gazetesinde yayınlanmıştır. Haberin içeriğinde İzakov, Vorosilov başkanlığındaki heyeti taşıyan trenin Harkov garında Ukrayna işçi liderleri, parti, Sovyet ve meslek kuruluşlarının temsilcileri tarafından karşılandığı, Harkov'dan ayrılış esnasında trene Hava Kuvvetlerine ait uçakların eşlik ettiği bilgisi aktarılmıştır. Haberin devamında ertesi gün heyetin, Türk hükûmetinin gönderdiği İzmir adlı vapur ile Sivastopol'den ayrılacağı, gemide Sovyet Heyetini Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetinin askerî ve sivil yetkililerinin karşılayacağı bilgisi de yer almıştır³².

Sovyet heyetini taşıyan tren, 25 Ekim 1933 tarihinde saat 07.30'da Sivastopol'e gelmiş ve burada heyeti Türkiye'ye götürecek İzmir vapuru ile Sivastopol'e gelen Muzaffer Paşa komutasındaki Türk yetkililer ile Karadeniz Donanması yetkilileri ve yerel yöneticiler karşılaşmışlardır. Şehir ve tren garı Sovyet ve Türk ile bayrakları kaplanmış, Türkiye ve SSCB halklarının dostluğu hakkında sloganlarla tren karşılanmıştır. Vorosilov burada Karadeniz Donanması komutanı Kojanov'un raporunu aldıktan sonra Türk yetkililer ile selamlaşmış, akabinde heyet tren garı önündeki meydanda işçiler, Kızıl Ordu ve Kızıl Donanma mensupları tarafından tören geçişi ile karşılanmıştır. Heyet burada Karadeniz donanmasına ait gemiler ile yeni yaptırılmış olan Lenin heykelini incelenmesinin ardından İstiklal Marşı ve Enternasyonal Marşı eşliğinde İzmir vapuruna binmiş, saat 10.15'te Karadeniz Hava Filosunun eşliğinde gemi İstanbul'a doğru yola çıkmıştır.

³⁰ **Pravda**, 24 Ekim 1933, s.1.

³¹ **İzvestiya**, 24 Ekim 1933, s.1.

³² **Pravda**, 25 Ekim 1933, s.1.

Ayrıca *İzvestiya* gazetesi adına ziyareti takip eden Rayevski de tıpkı *Pravda* gazetesi muhabiri İzakov gibi yolculuğun Harkov'daki kısmı ile ilgili bir haber kaleme almış, haberin içeriğinde meslektaş İzakov ile benzer cümleler ile izlenimlerini aktarmıştır³³.

Voroşilov başkanlığındaki Sovyet Heyeti 26 Ekim tarihinde İstanbul'a ulaşırken hem *Pravda* hem de *İzvestiya* bu haberi ilk sayfalarından Sovyet kamuoyu ile paylaşmışlardır. İzakov imzalı *Pravda* haberinde; İzmir vapurunun sabah 8.30 sularında Boğaz'a girdiği, burada kendisine iki Türk savaş gemisinin eşlik etmeye başladığı, kıyıdaki halk ve denizdeki motorlu tekneler tarafından İzmir vapurunun içtenlikle karşılandığı bunun yanında vapura eşlik eden Sovyet kruvazörlerinin de bu karşılamaya aynı şekilde karşılık verdiği yazılmıştır. Büyükdere'de İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı, Kolordu Komutanı ve hükûmet temsilcileri İzmir vapuruna binerek konukları burada karşılamışlar, vapurun limana yanaşmasının akabinde kulakları sağır eden alkışlar eşliğinde konuk heyet halk tarafından karşılanmış ve askerî tören gerçekleştiği bilgisi verilmiştir. Sovyet heyeti Pera Palas oteline götürülmüş, ardından İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı'na bir ziyaret gerçekleştirmişler, saat 2'de ise Vali ve Belediye Başkanı kendileri onuruna bir kahvaltı vermiştir. Ayrıca İstanbul gazeteleri Türk-Sovyet dostluğu hakkında makaleler kaleme alırken, Sovyet heyetinde yer alan konukların biyografilerine de yer vermiştir³⁴.

İstanbul'a gelmesinin akabinde Voroşilov, Türk basınına bir demeç vermiştir;

“Türkiye Cumhuriyeti topraklarına ayak basmaktan oldukça mutluyum, Türk halkına ve hükûmetine SSCB halklarının içten selamlarını iletiyorum. Sivastopol'de İzmir vapuruna bindiğim andan itibaren şahsıma ve SSCB hükûmetinin temsilcilerine gösterilen ilgiden derinden etkilenmiş bulunmaktayım. Türkiye Cumhuriyeti'nin çok saygıdeğer Başbakanı İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in daha önce gerçekleştirdiği SSCB ziyaretine karşılık ve büyük Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıl dönümü kutlamalarına katılabilmek amacıyla SSCB hükûmeti adına gelen heyete liderlik etme şerefini üstlendiğim için çok sevinçliyim. Bana verilen bu görevi büyük bir memnuniyetle kabul ettim. Bu vesile ile böylesine önemli bir günde Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticilerini şahsen tebrik etme ve Türk

³³ *İzvestiya*, 26 Ekim 1933, s.1.

³⁴ *Pravda*, 28 Ekim 1933, s.1; *İzvestiya*, 28 Ekim 1933, s.1.

halkının sevincini paylaşabilme imkânı bulduğum için mutluyum. Ben ve heyetin geri kalanı, yeni Türkiye'yi kendi gözlerimizle görmekten ve SSCB halklarının dikkatle ve sempati ile takip ettiği kültürel ve ekonomik alanlardaki başarılarını yakından tanıyacak olmaktan mutluluk duyuyoruz. Özellikle yeni Türkiye'nin çok saygıdeğer Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, onun seçkin yol arkadaşı geçen yıl ülkemizde konuk ettiğimiz Başbakan İsmet Paşa, eski dostumuz Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ve yeni Türkiye'nin diğer önde gelen kişileriyle şahsen tanışma fırsatından dolayı heyecan duyuyorum³⁵."

İstanbul'daki temaslarının ardından Sovyet Heyeti 19.20'de özel bir trenle Ankara'ya doğru yola çıkmışlardır. Saat 17.00'dan itibaren gar ve gara giden yol İstanbul halkı tarafından doldurulmuştur. Sovyet bayrakları ile kaplanmış bir gemi ile heyet, trenin ayrılacağı Haydar Paşa kıyısına getirilmiş, burada halkın yoğun ilgisinin yanında askerler, izciler ve Kuleli Askerî Lisesi öğrencilerinin geçit töreni ile karşılanmış, bando Enternasyonal Marşı'nı çalmıştır. Kendileri için özel olarak tahsis edilmiş trenden halka seslenen Vorosilov; "Sizlere SSCB halklarının en içten ve sıcak selamlarını getirdim, kardeş SSCB Kızıl Ordusu'nun yenilmez Türk ordusuna selamını getirdim" demiş, Budyonni de Sovyet gençliği adına Türk gençliğini selamlamış ve tren yoğun tezahüratlar eşliğinde hareket etmiştir³⁶.

SSCB'nin Ankara Büyükelçisi Surits tarafından 28 Ekim 1933 tarihinde SSCB Dışişleri Halk Komiserliği'ne ziyaret ile ilgili görüşlerinin yer aldığı bir telgraf gönderilmiştir. Söz konusu telgrafta Surits İstanbul'da Sovyet heyetine yapılan karşılama töreninin beklentilerinin oldukça üzerinde olduğunu belirtmiş, Türkiye'de geçirmiş olduğu 10 yıllık süreçte böyle bir törenle daha önce karşılaşmadığını, Sovyet heyetine gösterilen ilginin sadece Türkiye'yi resmî ziyarete gelmiş misafirler olarak değil, halkların halklara temsilcisi olarak kabul edildiklerini ve halkın Sovyet heyetine olan ilgisinin bir organizasyonla sağlanmadığı yönündeki görüşünü aktarmıştır. Surits telgrafının sonunda ise Türk Hükûmetinin Sovyet heyeti ile gerçekleştirilen toplantıları oldukça ciddiye aldıklarını ve mümkün olan en geniş katılımı sağladıklarını yazmıştır³⁷.

³⁵ **Dokumentı Vneşney Politiki SSSR**, C 10, İzdatelstvo Politiceskoy Literaturı, Moskova 1970, s.583; **Pravda**, 28 Ekim 1933, s.1; **İzvestiya**, 28 Ekim 1933, s.1.

³⁶ **İzvestiya**, 28 Ekim 1933, s.1; **Pravda**, 28 Ekim 1933, s.1.

³⁷ **Dokumentı Vneşney Politiki SSSR**, s.592-593.

II.2. Heyetin Ankara'ya Gelişi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. Yılı Kutlamaları

İzvestiya gazetesi, 28 Ekim tarihinde Türkiye hakkındaki haber ve makalelere oldukça geniş yer vermiştir. Gazetenin ilk sayfasında *Türkiye Cumhuriyeti'nin 10 Yılı* başlığıyla 3 sütun halinde verilen imzasız makalede; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu esnasında geçirmiş olduğu olaylara atıflar yapılarak iki ülke arasında dönem konjonktürü çerçevesinde gelişen ilişkilerin tarihsel süreci hakkında kronolojik bilgiler verilmiştir. Ayrıca kaleme alınan bu yazıda Türkiye Cumhuriyeti'nin göstermiş olduğu modernleşme hareketleri hakkında da bilgiler verilmiştir. Yazıda dikkat çeken bir husus da iki ülke arasındaki ilişkilere atfedilen büyük önemdir. Zira bu husus henüz yazının ilk paragrafının sonunda “bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yıl kutlamaları sadece Türk halkı için değil aynı zamanda Türk halkı ile dostluk ve iş birliği bağları ile bağlı olan Sovyet halkları için de bir bayramdır” şeklinde vurgulanmıştır³⁸.

İzvestiya gazetesi 28 Ekim 1933 tarihinde yayınlamış olduğu nüshasında ilk sayfada Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yılı ve ziyaret ile ilgili dört habere yer vermişken, *Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ne Merhaba* ana başlığı altında ikinci sayfasını ise tamamen Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yılına ayırmıştır. *İzvestiya* söz konusu sayfasında ilk olarak *Yeni Türkiye'ye* başlığı altında SSCB Bilimler Akademisi Başkanı A.P. Karpinski'nin, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığına göndermiş olduğu tebrik mesajına yer vermiştir. Karpinski; Cumhuriyetin kurulması ile Türk halkının boyunduruk altında bulunduğu eski rejimden ve emperyalizmden kurtulduğunu belirtmiş, Gazi Mustafa Kemal öncülüğünde bilim ve kültürün gelişmesi için temellerin atıldığını bu doğrultuda iş birliğini güçlendirmek için gayret sarf edeceklerini beyan etmiştir. Ayrıca Sovyet akademisyen Samoyloviç ile gerçekleşmiş bir mülakata da aynı bölüm içerisinde yer verilmiştir. Söz konusu mülakatta Samoyloviç yakında Ankara ve İstanbul'da kurulacak olan arşiv ile devlet kütüphanesi ve kültür tarihi müzesi için Leningrad Bilimler Akademisi bünyesinde oluşturulan komisyon ile envanter taraması yapıldığını, Türkiye ve SSCB arasında bilimsel ve kültürel iş birliğinin giderek daha da güçleneceğine olan inancını belirtmiştir. Antropoloji ve Etnografya Enstitüsü tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıldönümü kutlamaları

³⁸ *İzvestiya*, 28 Ekim 1933, s.1.

dolayısıyla dünyada sadece SSCB’de bulunan Altay koleksiyonundan 240 parça obje gönderildiğini, İskit ve Sasani dönemlerine ait objelerin fotoğraflarını içeren albümlerin de gönderildiği söz konusu mülakat içerisinde aktarılmıştır³⁹.

Gazetede aynı ana başlık altında L. Karahan imzalı *Sovyetler Birliği ve Türkiye* başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır. Karahan yazısına Marx ve Engels’in geçmişte yaşanmış Türk-Rus savaşına dair görüşlerini bir prolog olarak aktararak başlamıştır. Devamında ise “Türk köylüsünün, dolayısıyla Türk halkının kahramanca mücadelesi” sözü ile Türk halkının vermiş olduğu mücadeleye atıf yapılmış, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin gerçekleştirmiş olduğu siyasi ve kültürel reformlar vurgulanmıştır. Karahan yazısında SSCB’nin Türkiye’nin gerçek dostu olduğunu vurgulayarak, SSCB’nin ve Türkiye’nin ekonomik olarak ilerlemesinin iki ülke arasında iş birliğinin farklı alanlarda da arttığını, Türkiye’nin böylece emperyalizm karşısında bağımsızlığını giderek güçlendirdiğini belirtmiştir. Son olarak da iki ülke arasındaki kültürel ve bilimsel iş birliğine dikkat çekmiş, iki ülke arasında söz konusu alanlarda karşılıklı ziyaretler ile iş birliğinin güçlendiğini vurgulamıştır. Bilimsel alandaki iş birliğine örnek olarak da Profesör Jukovski tarafından kaleme alınan *Türkiye Tarımı* isimli kitaba atıf yapılmıştır⁴⁰. Aynı sayfada *Yeni Türkiye* başlığı altında Millî Eğitim ile taşımacılık, telgraf ve telefon ağları üzerine cumhuriyetin ilanı sonrasında yaşanan gelişmelere değinilmiştir. Millî eğitim alanında geçen on yıllık süreçte okul ve öğrenci sayılarındaki artışa değinilirken, Cumhuriyet’in ilanı ile 543 olan kız öğrenci sayısının on yılda 7511’e yükseldiği vurgulanmıştır. Ulaşım alanında ise Türkiye’nin tamamen kendi imkanları ile 1985 km uzunluğunda demiryolu inşa ettiği belirtilmiştir. Posta hizmetleri konusunda ise 158 olan postane sayısının 493’e ulaştığı, 2339 km yeni telgraf hattının döşendiği, Cumhuriyet’in ilanı öncesinde hiç olmamasına karşı geçen on yıllık süreçte 23 ülkeye hava posta hizmetinin başladığı belirtilmiştir⁴¹. Aynı nüshada Lev Nikulin tarafından kaleme alınmış olan *Ankara* başlıklı yazı da neşredilmiştir. Nikulin genel olarak Ankara betimlemesi yaparken, yazı içerisinde

³⁹ *İzvestiya*, 28 Ekim 1933, s.2.

⁴⁰ L. Karahan, “Sovetskiy Sayuz i Turtsiya”, *İzvestiya*, 28 Ekim 1933, s.2.

⁴¹ *İzvestiya*, 28 Ekim 1933, s.2.

Ankara'nın tarihine de değinmiş ve Türkiye Cumhuriyeti ile yeni Ankara'nın benzer gelişimine vurgu yapmıştır⁴².

Askerî ve Deniz İşleri Komiseri Voroşilov ve beraberindeki Sovyet Heyeti 27 Ekim 1933 tarihinde kendilerine tahsis edilmiş özel bir trenle 10.35'te Ankara'ya gelmişlerdir. Planlanmış olduğu üzere Sovyet heyeti garda Başbakan İsmet Paşa, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Paşa, Milli Savunma Bakanı, Dışişleri Bakanı, Milli Eğitim Bakanı ve eşleri ile Halk Partisi Genel Sekreteri, Birinci Ordu Müfettişi Said Paşa, Ankara Valisi ve Belediye Başkanı ile çok sayıda bürokrat, ordu ve parti mensubu tarafından karşılanmıştır. Konuk heyetin Ankara Palas'ta konaklamaları planlanmış, gar ile konaklanacak otel arasındaki mesafe ise Türk ve Sovyet bayrakları ile donatılmıştı. Ankara Palas'ta kısa bir dinlenmenin ardından ise Sovyet Heyeti önce Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'i, akabinde ise sırasıyla Başbakan İsmet Paşa'yı, Meclis Başkanı Kazım Paşa'yı ve Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Paşa'yı ziyaret etmiştir. Daha sonra ise Voroşilov ile Budyonni birlikte Milli Savunma Bakanına, Bubnov ise Milli Eğitim Bakanı'na bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Sovyet Heyeti diğer bakanlıklara da kısa bir ziyaret gerçekleştirdikten sonra, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey tarafından Anadolu Kulübünde kendileri onuruna verilen yemekte Türk protokolü ile bir araya gelmişlerdir⁴³.

Sovyet Heyeti, Tevfik Rüştü Bey tarafından kendi onurlarına verilen yemeğin akabinde saat 17.00'da Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmişlerdir. Yaklaşık 3 saat süren görüşmede Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ile SSCB'nin Ankara Büyükelçisi Surits ve Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey de hazır bulunmuşlardır⁴⁴.

Akşam saatlerinde ise Başbakan İsmet Paşa tarafından Voroşilov başkanlığındaki Sovyet Heyeti onuruna Ankara Palas'ta bir akşam yemeği verilmiştir. Yemeğe Türk Hükûmetinin temsilcileri, Halk Partisi Genel Sekreteri, Parti meclis grubu liderleri ile SSCB'nin Ankara Büyükelçisi ve Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi katılmıştır. İsmet Paşa konuk heyete yönelik bir hoş geldiniz konuşması gerçekleştirmiş, Millî Mücadele döneminden itibaren Türkiye'nin SSCB ile dostluk ilişkisinin var olduğunu

⁴² Lev Nikulin, "Ankara", *İzvestiya*, 28 Ekim 1933, s.2.

⁴³ *İzvestiya*, 29 Ekim 1933, s.2; *Pravda*, 29 Ekim 1933, s.2; T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 01016864/47/632841, s.2-3.

⁴⁴ *İzvestiya*, 29 Ekim 1933, s.2; *Pravda*, 29 Ekim 1933, s.2.

belirtmiş ve Türkler adına böylesine önemli bir günde Ankara’da bulunmaları dolayısıyla teşekkür ederek sözlerine başlamıştır. Konuşmasının devamında ise iki ülke arasındaki ilişkilerin sürecine değinmiş ve bir yıl önce yani 1932 yılında SSCB’ye gerçekleştirmiş olduğu ziyarete dair anılarından bahsetmiştir. Konuşmasını, iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğine dair olan inancına ve konuk heyet onuruna kadeh kaldırarak sonlandırmıştır. Konuk heyete başkanlık eden Voroşilov da yemekte bir konuşma gerçekleştirmiş, konuşmasında Türkiye’de bulunduğu andan itibaren görmüş olduğu yakın ilgiden duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ayrıca iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihi sürecinin yanı sıra sadece politik değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel ilişkilerin de gelecekte daha da artacağına olan inancına değinmiştir. Türk protokolü şerefine kadeh kaldırmasının ardından “Yaşasın Türk-Sovyet dostluğu, yaşasın Cumhuriyetin onuncu yılı, yaşasın büyük Türk halkı” diyerek konuşmasını sonlandırmıştır⁴⁵.

İzvestiya gazetesi tarafından ziyareti takip etmesi amacıyla görevlendirilen gazetenin muhabiri Rayevski, heyetin İstanbul yolculuğunu ve burada gerçekleşen karşılama üzerine oluşan izlenimlerini *Sovyet Türk Dostluğunun Göstergesi Sovyet Heyetine Türkiye’de Sıcak Karşılama* başlığıyla kaleme alarak Sovyet kamuoyuna aktarmıştır. Aynı şekilde *Pravda* gazetesi adına ziyareti takip eden İzakov da *Dostane İlişkilerin Etkileyici Görüntüsü* başlıklı bir yazı yazmış ve heyet tarafından gerçekleştirilen ziyaretin hem İstanbul hem de Ankara’daki karşılamalar üzerine izlenimlerini okuyucusuyla paylaşmıştır. Her iki gazete de ayrıca ziyaretle ilgili olarak Türk basınından *Akşam*, *Hâkimiyet-i Milliye*, *Milliyet* ve *Vakit* gazetelerinde yayınlanmış olan köşe yazıları ile haberlere de sayfalarında yer vermişlerdir⁴⁶.

Sovyet Hükûmetinin yetkilileri de Türkiye Cumhuriyeti’nin onuncu yıl dönümü dolayısıyla Türk Hükûmetinden mevkidaşlarına birer tebrik telgrafi göndermişlerdir. İlk olarak SSCB Merkez Yürütme Kurulu Başkanı Kalinin, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’e bir telgraf göndermiştir. Söz konusu telgrafta Kalinin, Mustafa Kemal’i cesur ve ileri görüşlü olarak tanımlamış ve Kurtuluş Savaşının kazanılması ile takip eden süreçte Türkiye’nin ekonomik ve kültürel gelişmeleri dolayısıyla başta

⁴⁵ **Dokumentı Vneşney Politiki SSSR**, s.584-588; **Vneşnyaya Politika SSSR Sbornik Dokumentov**, Ed. S. A. Lazovski, C:3, Moskova 1945, s.673-676; *İzvestiya*, 29 Ekim 1933, s.2; *Pravda*, 29 Ekim 1933, s.2.

⁴⁶ *İzvestiya*, 29 Ekim 1933, s.2; *Pravda*, 29 Ekim 1933, s.2.

Mustafa Kemal'in şahsı olmak üzere Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünü tebrik etmiştir⁴⁷. SSCB Dışişleri Halk Komiserliğine vekalet etmekte olan Nikolay Krestinskiy de Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Tefrik Rüştü Bey'e Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıl dönümü dolayısıyla, iki ülke arasındaki ilişkilerin geçmişine ve bugünkü durumuna atıf yapan bir tebrik telgrafı göndermiştir. SSCB Halk Komiserleri Kurulu Başkanı Vyaçeslav Molotov da Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkanı İsmet Paşa'ya günün anlam ve önemine binaen tebrik telgrafı göndermiştir. Söz konusu telgraf içerisinde Molotov, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuş aşamasında yaşadığı sıkıntılar ve aynı dönemde iki ülke arasında başlayan dostluk ilişkilerine değinmiş, akabinde Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve uluslararası politikada göstermiş olduğu başarılar dolayısıyla hükûmeti adına tebriklerini sunmuştur. Molotov, İsmet Paşa'ya da gerek hükûmetin önemli temsilcilerinden birisi olması gerek de kurtuluş mücadelesinin önde gelen komutanlarından olması hasebiyle şahsen tebriklerini iletmıştır⁴⁸.

İzvestiya 30 Ekim tarihinde *Türkiye Cumhuriyeti'nin Onuncu Yıl Kutlamaları* ana başlığı altında ziyaret ve kutlamalarla ilgili haberlerini Sovyet kamuoyuna aktarmaya devam etmiştir. *İzvestiya* adına ziyareti takip eden Rayevski *Ankara'da Sıcak Bir Resepsiyon* başlığıyla ziyaretin Ankara etabının ilk günü izlenimlerini aktarmıştır. "Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni başkenti Sovyet misafirlerini ağırladı" cümlesiyle başladığı yazıda Ankara Garı'ndaki karşılamının çok değerli ve önemli olduğuna, heyetin Ankara Palas'ta konaklamaktan duyduğu memnuniyete vurgu yapmıştır. Ziyaretin resmî kısmının "Gazi'nin" vermiş olduğu ve yaklaşık olarak üç saatlik resepsiyonla başladığı, akşam saatlerinde Başbakan İsmet Paşa ve Voroşilov arasında geçen diplomatik geleneklerin çok dışında dostça gerçekleşmiş olan görüşme ile devam ettiği belirtilmiştir. Yazar bu görüşmeyi Türkiye Cumhuriyeti'nin Sovyetler Birliği ile olan sarsılmaz dostluğunun en iyi garantisi olarak vurgulamıştır⁴⁹. Rayevski aynı sayfa içerisinde *Bağımsız Türkiye'nin İnşası* başlığı altında ise dört yıl önce gerçekleştirmiş olduğu ziyaret ile şimdiki ziyareti arasında Ankara'daki farklılıklara değinerek Ankara'nın şehirleşme anlamındaki gelişmelerini okuyucusuna aktarmıştır⁵⁰.

⁴⁷ **Dokumentı Vneşney Politiki SSSR**, s.588-589.

⁴⁸ *İzvestiya*, 29 Ekim 1933, s.2; *Pravda*, 29 Ekim 1933, s.2.

⁴⁹ *İzvestiya*, 30 Ekim 1933, s.2.

⁵⁰ Rayevski, "Stroitelstvo Svobodnoy Turtsii", *İzvestiya*, 30 Ekim 1933, s.2.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu yıldönümü kutlamaları hazırlıkları hakkında da *İzvestiya* detaylı bilgilere *Ankara'daki Kutlamalar* başlıklı haberinde yer vermiştir. Ankara'nın zafer kemerleri, bayraklar, aydınlatmalar, sloganlar, posterler, maketler ile donatıldığını böylece yeni Türkiye'nin emperyalizmin boyunduruğundan ve Sevr Antlaşması'ndan Lozan ile kurtulduğu vurgulanarak siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamın tüm alanlarındaki başarılarının açıkça gösterildiği aktarılmıştır. Törenlere yurtiçinden yaklaşık 80 bin kişinin katılacağı belirtilirken, buna ilaveten Bulgaristan, Yunanistan, Macaristan ve Almanya'dan heyetlerin kutlamalar için Ankara'ya geldiği bilgisi paylaşılmıştır. Avrupalı ve Amerikalı çok sayıda gazetecinin de kutlamaları takip edeceği haberde yer almıştır. *İzvestiya*, Anadolu Ajansı'ndan almış olduğu Sovyetler Birliği'nin Türkiye Büyükelçisi Surits tarafından resepsiyon verildiği haberini de kendi sayfalarına taşımıştır⁵¹.

Sovyet Heyeti'nin Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret öncesinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükûmetinin, Türkiye Cumhuriyeti'ne uçak hediye etmesi gündeme gelmiştir. Söz konusu durum 19 Ekim 1933 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'ndan Genelkurmay Başkanlığı'na bildirilmiştir. Söz konusu belgede Moskova Büyükelçiliğinden gelen 16 Ekim 1933 tarihli telgraf doğrultusunda Sovyetlerin 3 askerî uçak ile sivil bir uçak hediye etmek arzusunda oldukları, söz konusu uçakların Odesa'dan gemi ile İstanbul'a montajı yapılmadan gönderileceği, heyetin Türkiye'ye gelmesi sonrasında ise Ankara'ya uçurulacağı bilgisi aktarılmıştır. Ayrıca belgede söz konusu uçakların Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında resmî geçide iştirak etmesi talebi iletilmiştir⁵².

Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi tarafından 16 Ekim 1933 tarihinde gönderilmiş olan telgrafa 24 Ekim 1933 tarihinde cevap göndermiştir. Söz konusu cevapta Sovyet heyeti tarafından Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine hediye edilmek üzere gönderilen uçakların yerleştirilmesi ve kurulup resmî geçide katılmaları için Ankara'ya uçurulmaları ve bunları getiren Sovyet personel için gerekli hazırlıkların yapılacağı bilgisi yer almıştır⁵³.

⁵¹ *İzvestiya*, 30 Ekim 1933, s.2.

⁵² TDA, 571/34993-138037-5.

⁵³ TDA, 571/34993-138037-1.

İzvestiya gazetesi de Sovyetler Birliği tarafından hediye edilen uçakların Ankara'ya uçtuğunu, Sovyet pilotlarının havaalanında Havacılık Birliği başkanı Fuat Bey ile Genelkurmay Başkan Yardımcısı ve Millî Savunma Bakanlığı personelleri tarafından karşılandığını, Türk uçaklarının ise Sovyet pilotlara havada eşlik ettiğini yazmıştır⁵⁴.

Bu süreçte, Sovyet hükûmet temsilcileri Türk mevkidaşlarına Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıl dönümünü tebrik amacıyla telgraf göndermeye devam etmişlerdir. İlk olarak Sovyetler Birliği Merkez Yürütme Komitesi Sekreteri Enukidze, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa'ya bu minvalde bir telgraf göndermiş, diğer telgraflar ile benzer şekilde iki ülke dostluğuna vurgu yapmış ve Cumhuriyet'in yıl dönümü dolayısıyla Kazım Paşa'yı tebrik etmiştir. Diğer telgraf ise Sovyetler Birliği Dışişleri Halk Komiseri Litvinov tarafından, kendisinin Amerika Birleşik Devletleri yolculuğu esnasında Türk mevkidaşı Tefvik Rüştü Bey'e gönderilmiştir. Söz konusu telgrafta böylesi önemli bir günde Türkiye'de olamamaktan duymuş olduğu üzüntüyü dile getirmiş, iyi niyet temennileri ile Tefvik Rüştü Bey nezdinde Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'ya da tebriklerini iletmiştir⁵⁵.

Pravda gazetesi adına ziyareti yakından takip eden İzakov, 29 Ekim günü izlenimlerini gazetesine *Kutlama Gününde Ankara* başlığıyla aktarmıştır. Ankara'yı bayraklarla ve sloganlarla bezenmiş ve akşamdan ışıklandırılmış bir şekilde betimledikten sonra kutlamalara katılmak için Ankara'ya gelecek olanlara tren tarifelerinde yüzde 50 indirim uygulandığı ve katılımcılara konaklamaları için yerler ayarlandığı bilgisini paylaşmıştır. 80 bin nüfusa sahip olan Ankara'nın kutlamalar esnasında nüfusunun bir buçuk kat arttığı da gazeteye İzakov tarafından aktarılmıştır. Yazının devamında ise Türkiye'nin cumhuriyet ile dışa bağımlılıktan ve "çürümüş" saltanat rejiminden tamamen kurtulduğunu, ekonomik ve kültürel gelişimde oldukça ilerlediğini yazmıştır. Örnek olarak da Türkiye Cumhuriyeti'nin 4 bin kilometrelik bir demiryolu ağı devraldığı ve bu devralınmış ağı neredeyse tamamının yabancılara ait olduğu, bugün ise bu sayının 6 bin kilometreye ulaştığı ve yaklaşık olarak 4 bin kilometresinin devlete ait olduğu bilgisini vermiştir. Kutlamalarla ilgili görüşlerini aktaran yazar, sabahın erken saatlerinden itibaren yaya ve atlı olarak geçide katılımın sağlandığını

⁵⁴ *İzvestiya*, 30 Ekim 1933, s.2.

⁵⁵ *Pravda*, 30 Ekim 1933, s.2.

belirtmiştir. Devamında ise Voroşilov başkanlığındaki Sovyet heyetinin güne Meclis'in yeni binasında Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ederek başladığını, bu ziyaretin ilk gün gerçekleşen 3 saatlik görüşmeden sonra ikinci görüşme olduğunu belirtmiş akabinde de heyetin cumhurbaşkanı ile geçit törenine katıldıklarını aktarmıştır⁵⁶.

Ertesi gün, *Pravda* gazetesi Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ile ilgili haberlerini *Türkiye'deki Kutlamalarda Sovyet Heyeti* ana başlığıyla sayfalarına taşımaya devam etmiştir. Ana başlığın hemen altında ise yine İzakov tarafından kaleme alınmış olan *Sovyet Heyetine Karşılama Gösterisi* başlıklı Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu kuruluş yıl dönümü kutlamaları hakkındaki izlenimlerinin olduğu makale paylaşılmıştır. İzakov yazısına resmî geçit töreninin gerçekleştiği alanın tasviriyle başlamış ve Gazi Mustafa Kemal Paşa, Mareşal Fevzi Paşa ve Başbakan İsmet Paşa'nın resmî askerî birlikler ve göstericilerin geçit törenini Voroşilov ile izlediklerini belirtmiştir. Sovyet delegasyonunun ise tribünde Cumhurbaşkanının sağ eli tarafında yer aldıkları da makale içerisinde ayrıca vurgulanmıştır. Metnin devamında Cumhurbaşkanının cumhuriyetin onuncu yılında elde etmiş olduğu kazanımlar ile gelecek hedeflerini içeren bir konuşma gerçekleştirdiği, Sovyet film endüstrisinden Soyuzfilm'in bu konuşmayı kesintisiz bir şekilde kaydeden tek kuruluş olduğu bilgisi ile geçit töreni ile ilgili detaylara yer verilmiştir. Yazının ikinci bölümüne de yazar şehrin akşam saatlerindeki tasvirini yaparak başlamış devamında ise Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından verilen yemekte iki ülke arasındaki dostane ve samimi ilişkilere vurgu yapılmıştır. Ankara Palas'ta gerçekleşen ve tamamı diplomatik çevrelerden oluşan yaklaşık 2 bin davetlinin yer aldığı resepsiyonda Türk hükûmet temsilcileri Sovyet temsilcileri ile yer almışlardır. Yazı içerisinde resepsiyonda iki ülke arasındaki yakınlığa vurgu yapılmış, Mustafa Kemal Paşa'nın salona Voroşilov ile girdiği belirtilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıl dönümü dolayısıyla yapmış olduğu konuşma da Anadolu Ajansı aracılığıyla aynı ana başlık altında Sovyet okuyucu ile paylaşılmıştır⁵⁷. Resepsiyonda Voroşilov ile Mustafa Kemal arasında gerçekleşen görüşmeler esnasında Voroşilov, Mustafa Kemal'e yeni bir dünya savaşının yaklaşmakta olduğunu ve doğu ordularının başkomutanlık görevinin de Mustafa Kemal tarafından yapılacak olduğunu

⁵⁶ İzakov, "Ankara v Dni Prazdnestv", *Pravda*, 30 Ekim 1933, s.2.

⁵⁷ *Pravda*, 31 Ekim 1933, s.2.

kendisine söylemesi dikkate değer bir husustur. Ayrıca Sovyet basınına göre gece hakkındaki önemli izlenimlerden biri de Mustafa Kemal'in Voroşilov'a oldukça yakın davrandığı, Batılı diplomatlara ise mesafeli olduğudur⁵⁸.

İzvestiya gazetesinden Rayevski de İzakov ile benzer şekilde onuncu yıl kutlamaları ile ilgili görüşlerini kendi gazetesinde kaleme almış olduğu yazısıyla okuyucusuna aktarmıştır. Rayevski tarafından kaleme alınan makalenin içeriği İzakov tarafından kaleme alınmış olan makale ile benzerlikler göstermesinin yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'nın Onuncu Yıl Nutku'na da yazısı içinde yer vermiş olması ve 29 Ekim kutlamaları hakkında daha çok detay vermesi bakımından farklılık göstermektedir. Ayrıca Rayevski *Göz Alıcı Geçit Töreni* başlıklı yazısında Türk-Sovyet ilişkilerinin önemine değinmiştir⁵⁹.

Sovyet Heyeti 31 Ekim tarihinde Ankara'da birtakım incelemelerde ve ziyaretlerde bulunmuştur. Heyet ilk olarak ticaret lisesi tarafından düzenlenmiş olan endüstri sergisini ziyaret etmiştir. *Pravda* gazetesi sergiyi, yeni Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığı için vermiş olduğu mücadelenin bir tezahürü olarak vurgulamıştır. Sergi ziyaretinin sonunda anı defterini imzalayan Voroşilov da bu hususa dikkat çekerek Türkiye'nin nitelikli bir eğitime ihtiyaç duyduğunu ve bu sergi vasıtasıyla da buna tanıklık ettiğini yazmıştır. Daha sonra heyet İsmet Paşa'nın adını taşıyan kız lisesini ziyaret etmiştir. Heyet aynı gün içerisinde yine İsmet Paşa'nın adını taşıyan 240 yataklı sanatoryumu da içeren hastane açılışına katılmışlardır. Açılıшта Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Dışişleri Bakanı ve hükümet temsilcileri ile Halk Partisi Genel Sekreteri de hazır bulunmuştur. 1 Kasım tarihinde ise Sovyet heyeti, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın açılış konuşmasını gerçekleştirdiği Türkiye Büyük Millet Meclisinin dördüncü dönem üçüncü yasama yılı açılışına katılmak amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisine gelmişlerdir. Voroşilov, cumhurbaşkanlığı locasından yasama yılı açılışını takip etmiştir. Akşam saatlerinde ise Sovyet heyetinin kendilerine tahsis edilmiş özel bir tren ile Ankara'dan İzmir'e yola çıkmaları planlanmıştır⁶⁰.

Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıl dönümü kutlamaları için Türkiye'de bulunan Sovyet film endüstrisi temsilcileri tarafından, Türkiye'nin

⁵⁸ Perinçek, a.g.e., s.216.

⁵⁹ *İzvestiya*, 1 Kasım 1933, s.1.

⁶⁰ *Pravda*, 2 Kasım 1933, s.2; *İzvestiya*, 2 Kasım 1933, s.2.

bağımsızlık mücadelesine adanması amacıyla onuncu yıl kutlamaları geniş kapsamlı ve sesli bir şekilde filme alınmıştır. Filmin yapımcılığını Soyuzfilm ile Türkiye'nin Millî Eğitim Bakanlığı üstlenmiştir. Ayrıca Sovyet film uzmanları Sovyetler tarafından yeni üretilmiş olan “Kinap” cihazı sayesinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın geçit resmi esnasında gerçekleştirmiş olduğu 8 dakikalık konuşmasını sesli bir filme çekmeyi de başarmışlardır⁶¹.

Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Kasım 1933 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin dördüncü dönem üçüncü yasama yılı açılış konuşması da hem *Pravda* hem de *İzvestiya* gazetelerinde yer almıştır. Konuşmasında Mustafa Kemal Paşa Sovyetler Birliği hakkında “Bu yıl seçkin bir Sovyet Heyeti'nin karşı ziyaretini kabul ettik. Bu ziyaretin onuncu yıl bayramına rastlaması iki ülke arasındaki ilişkilerinin derin samimiyetini gösteren mutlu bir neden olmuştur. İki ülkenin zor zamanlarında kurulmuş olan, beş yıldır türlü sınavlardan daha güçlenerek çıkmış bir dostluğun her zaman yüksek değer taşıdığı ve uluslararası barış için değerli ve önemli bir etken olduğu da kabul edilmelidir” demiştir⁶².

II.3. Heyetin Anadolu Gezisi Ve Türkiye'den Ayrılımları

Daha önce planlanmış olduğu üzere Sovyet Heyeti 30 Ekim 1933 saat 22.00'da kendilerine tahsis edilmiş olan özel tren ile Ankara'dan Eskişehir, Kütahya ve Balıkesir'i takiben İzmir'e doğru hareket etmiştir. Tren garında Sovyet yetkilileri uğurlamak için kalabalık bir grup toplanmıştır. Heyeti uğurlamak amacıyla garda hazır bulunan Türk hükûmet yetkilileri; Cumhurbaşkanlığı makamı birinci yardımcı tarafından temsil edilirken, Başbakan İsmet Paşa, TBMM Başkanı Kazım Paşa ile tüm bakanlar, diplomatlar ve bürokratlar da uğurlama da yer almıştır. Tren “Enternasyonal Marşı” eşliğinde uğurlanmış, heyete Dışişleri Bakanı, Savunma Bakanı ile birkaç general ve subay eşlik etmiştir. Trenin 1 Kasım 1933 saat 09.00'da İzmir'de olması planlanmış olmasına rağmen heyet İzmir yolu üzerinde Eskişehir'de konaklamış, burada hizmete yeni açılmış olan şeker fabrikasını, havaalanını ve Devlet Demiryolları Atölyesini ziyaret etmiştir. Her yerde

⁶¹ *Pravda*, 2 Kasım 1933, s.2; *İzvestiya*, 2 Kasım 1933, s.2.

⁶² *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, D. IV, C 18, s.2; *Pravda*, 3 Kasım 1933, s.1; *İzvestiya*, 3 Kasım 1933, s.2.

olduğu üzere burada da heyeti kalabalık bir halk topluluğu karşılamıştır. Saat 11.30'da heyet Balıkesir'e doğru yola çıkmıştır⁶³.

Sovyet Heyeti'ni taşıyan özel tren 3 Kasım 1933 tarihinde İzmir'e ulaşmıştır. Tren garı Türk ve Sovyet bayrakları ile donatılmıştır. İzmir'de tren yerel makamlarca istasyon peronunda karşılanmış ve tören kıtası tarafından "Enternasyonal Marşı" çalınmıştır. Heyet konaklayacakları Gazi Mustafa Kemal Köşkü yolunda binlerce kişi tarafından selamlanmıştır. Akabinde heyet resmî ziyaretlerine başlamış ve şehri tanıma fırsatı bulmuştur⁶⁴.

Bu süreçte Sovyet Heyeti'nin Türkiye ziyareti hakkında Türk hükûmeti tarafından resmî bir açıklama yapılmıştır. Açıklamaya Başbakan İsmet Paşa'nın Moskova'ya gerçekleştirmiş olduğu ziyarete karşılık olarak Sovyet Heyeti'nin Ankara'yı ziyaret ettiği ve bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun onuncu yıl dönümü kutlamalarına katıldıkları, böylece iki ülke arasındaki 1921 yılından itibaren süregelen dostluk ilişkileri ve gelecek durumlar hakkında farklı bakış açıları üzerine fikir teatisinde bulunulduğu belirtilmiştir. Açıklamanın devamında ise Türkiye ile SSCB arasında uluslararası arenadaki yakın iş birliği ile barışın güçlenmesinin sağlandığı kaydedilmiştir. Onuncu yıl kutlamalarına Sovyet heyetinin dostane katılımının Türk halkı tarafından mutlulukla karşılandığı böylece yakın ve giderek gelişen iki ülke dostluğu açısından bu ziyaretin büyük öneme haiz olduğu kamuoyu ile paylaşılmıştır. Ayrıca Gazi Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey'in Sovyet mevkidaşlarının kendilerine göndermiş olduğu tebrik telgraflarına karşılık olarak gönderdikleri teşekkür telgrafları da Sovyet basınında yer almıştır⁶⁵.

Voroşilov başkanlığındaki Sovyet Heyeti 4 Kasım tarihinde İzmir Valisi eşliğinde Bergama'ya bir gezi düzenlemiş burada tarihi kalıntıları ve yapılmakta olan kazıları incelemiştir. Halk Partisi İzmir Teşkilatı tarafından heyet onuruna bir yemek organize edilmiş, dönüş yolunda köylerin yakınından ve bir tekstil fabrikasının yanından geçmişler, yerel halk ile

⁶³ T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 01016864-47-632841, s.4; *Pravda*, 3 Kasım 1933, s.1; *İzvestiya*, 3 Kasım 1933, s.1; *İzvestiya*, 4 Kasım 1933, s.1.

⁶⁴ *Pravda*, 4 Kasım 1933, s.1.

⁶⁵ *Pravda*, 5 Kasım 1933, s.1; *İzvestiya*, 5 Kasım 1933, s.1.

tanışmışlardır. Aynı gün akşam ise Sovyet Heyeti İzmir'den ayrılarak İstanbul'a doğru yola çıkmışlardır⁶⁶.

Sovyet Heyeti ve kendilerine eşlik eden Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey ile SSCB'nin Ankara Büyükelçisi ve Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi 5 Kasım 1933 sabah saatlerinde Çanakkale'ye gelmişlerdir. Heyet saat 08.00'da kıyıya ulaşmış ve burada karşılama komitesi tarafından karşılanmıştır. Çanakkale Valisi tarafından heyet onuruna bir davet verilmiş ve akabinde heyet Çanakkale'den ayrılıp, 6 Kasım 1933'te İstanbul'a ulaşmıştır⁶⁷.

Sovyet Heyeti'nin Türkiye ziyareti esnasında Sovyetler Birliği'nde Ekim Devrimi'nin 16. yıl dönümü kutlamaları yapılmaktaydı. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa ile Kalinin arasında ve Tevfik Rüştü Bey ile Krestinskiy arasında karşılıklı tebrik ve teşekkür telgrafları gönderilmiştir⁶⁸.

Kliment Yefremoviç Voroşilov başkanlığındaki Sovyet Heyeti 10 Kasım 1933 tarihinde saat 02.00'da Odessa'ya doğru yola çıkmak üzere İzmir Vapuru ile İstanbul'dan ayrılmışlardır. İstanbul'dan ayrılmadan bir gün önce Voroşilov tarafından Türk ve yabancı basına ziyaret hakkında bir beyanat verilmiştir. Açıklamada Voroşilov, Türkiye'nin eğitim, kültür, sanayi ve tarım alanında göstermiş olduğu gelişime yakinen şahit olmaktan duyduğu mutluluğu dile getirmiş ve Türkiye'nin iktisadi anlamda da bağımsız bir hüviyete sahip olma yolundaki mücadelesini takdir etmiştir. Ziyaret ile iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da sağlamlaştığı ve birlikte uluslararası arenada barışın sürdürülmesi hususundaki çalışmaların daha da kuvvetlenerek devam edeceğini belirtmiş, Türk-Sovyet dostluğunun sadece iki ülke halkının değil tüm dünyada barıştan taraf olanlar için önemine değinmiştir. İsmet Paşa da yapmış olduğu açıklamada Sovyet heyetini Türkiye'de ağırlamaktan duydukları memnuniyeti dile getirmiş ve heyetin Türkiye'de sadece resmî görüşmelerde değil halk arasında da dostane bir tavır sergilediğini ayrıca Ankara'da Cumhurbaşkanı ile birkaç kez gerek resmî gerek gayriresmî görüşmelerde iki ülkeyi de ilgilendiren meseleler hakkında fikir alışverişinde bulunduklarını beyan etmiştir. Gerçekleşmiş olan ziyaret ile Türk-Sovyet

⁶⁶ **Pravda**, 6 Kasım 1933, s.1.

⁶⁷ **Pravda**, 7 Kasım 1933, s.5; **İzvestiya**, 7 Kasım 1933, s.5; Heyetin Anadolu gezisi hakkında detaylı bilgi için bk. Gökser Gökçay, *Türk Basını'nda Türkiye Cumhuriyeti'ni Ziyaret Eden Sovyet Misyonları (1923-1938)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.

⁶⁸ **İzvestiya**, 10 Kasım 1933, s.4.

ilişkilerinin daha da sağlamlaştığına ve barışın sağlanması hususunda iki ülkenin gayretlerinin önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca İzmir Kent Konseyi tarafından, İzmir'e gerçekleştirmiş olduğu ziyaretin unutulmaz anısı olarak SSCB Askeri ve Deniz İşleri Halk Komiseri Kliment Yefremoviç Voroşilov'a İzmir şehrinin fahri hemşerisi unvanının verildiği bilgisi *Pravda* ve *İzvestiya* gazetelerinde yer almıştır⁶⁹.

Kliment Yefremoviç Voroşilov başkanlığındaki Sovyet heyetinin Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu kuruluş yıl dönümü kutlamaları için gerçekleştirmiş olduğu resmî ziyaret heyetin 26 Ekim 1933'te İstanbul'a gelmesi ile başlamış ve 10 Kasım 1933'te İstanbul'dan ayrılmaları ile son bulmuştur. Sovyet basınında devam eden süreçte ziyaret hakkında haberler yer almaya devam etmiş, söz konusu haberlerin içeriğinde Sovyet heyetinin Türkiye'de kendilerine gösterilen ilginin yakınlığından ve Türk-Sovyet ilişkilerinin “sarsılmaz” gücünden bahsedilmiştir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Merkez Yürütme Kurulu Başkanı M. İ. Kalinin tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümü dolayısıyla Türkiye'de bulunan Sovyet Heyeti'nin Moskova'ya gelmiş olmaları akabinde Türk Hükûmeti ve Türk milleti tarafından heyete gösterilmiş olan iyi kabul ve dostane yaklaşım dolayısıyla teşekkürlerini Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e ilettiği bir telgraf gönderilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'da Kalinin'e bir cevap telgrafi göndermiş ve heyeti Türkiye'de iki ülke dostluğuna uygun bir şekilde ağırlamaktan duymuş oldukları memnuniyeti dile getirmiştir⁷⁰.

⁶⁹ *Pravda*, 11 Kasım 1933, s.1; *İzvestiya*, 11 Kasım 1933, s.1.

⁷⁰ *TDA*, 571/ 34993-138025-2; *Pravda*, 16 Kasım 1933, s.1; *İzvestiya*, 16 Kasım 1933, s.1; *Pravda*, 17 Kasım 1933, s.1, *İzvestiya*, 17 Kasım 1933, s.1.

SONUÇ

Yüzyıllar boyunca karşılıklı birçok cephede savaşmış olan Türkler ve Ruslar için yirminci yüzyıl büyük değişiklikler ile başlamış ve her iki ulusun varlığını sürdürdüğü coğrafyalarda monarşi yönetimleri yıkılarak rejim değişiklikleri yaşanmıştır. Türkiye'nin vermiş olduğu Milli Mücadele, Sovyetler tarafından emperyalizmle mücadele olarak addedilmiş ve iki ülke arasında yakınlaşma anlamında ilk temaslar sağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar da bu yakınlaşma ve dostluk sürekli pozitif yönlü olarak ilerlemiştir.

İki ülke ilişkilerinin dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde gelişmesinde en önemli hususlardan birisi şüphesiz ki karşılıklı gerçekleştirilen diplomatik ziyaretlerdir. 1930'lu yılların henüz başında gerçekleşmiş olan ilişkiler ise temsil edilen heyetlerin makamları dolayısıyla büyük öneme haizdir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu kuruluş yıl dönümü kutlamalarını da kapsayacak şekilde Kliment Yefremoviç Vorosilov'un Türkiye'ye gerçekleştirmiş olduğu ziyaret, gerek ziyaretin gerçekleşmiş olduğu tarih açısından gerek de ziyareti gerçekleştiren heyetin kalabalık ve Sovyet Hükûmetinin önemli temsilcilerinden oluşması hasebiyle incelemeye değerdir.

Sovyet Heyeti'nin Türkiye ziyareti 26 Ekim 1933 tarihinden 10 Kasım 1933 tarihine kadar sürmüş ve sadece Ankara'da resmî temaslarda bulunulmasıyla değil Anadolu'nun birçok şehrine de ziyaret gerçekleşmesiyle kapsamlı bir gezi olmuştur. Ancak Anadolu'nun diğer şehirlerine gerçekleştirilen ziyaretlerin ve gezilerin Sovyet basınında kendisine yer bulmaması, Ankara'da gerçekleştirilen ziyaretler ile Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yılı dolayısıyla kaleme alınan haber ve yazıların kapsamı göz önüne alındığında dikkatlerden kaçmamıştır.

Gerçekleştirilmiş olan kapsamlı gezi hakkında Sovyet basınında haberler, heyetin Moskova'dan yola çıkmasıyla başlamış ve heyetin geziyi sonlandırıp Moskova'ya dönmesiyle son bulmuştur. İncelenen *Pravda* ve *İzvestiya* gazeteleri ziyarete büyük önem vermişler ve her iki gazetede heyetin gerçekleştirmiş olduğu ziyareti takip etmek amacıyla muhabir görevlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra her iki gazetede de Sovyet TASS Haber Ajansının Anadolu Ajansı tarafından sağladığı haberlere de sayfalarında yer verdiği görülmüştür.

Ziyaretin Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu kuruluş yıl dönümüne denk gelmesi sebebiyle özellikle *İzvestiya* gazetesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren katetmiş olduğu yol hakkında oldukça detaylı yazılara yer vermiş olduğu dikkate değer bir husus olmuştur.

Sovyet basınının hükûmet kontrolünde olduğu düşünüldüğünde, haberlerde ve Voroşilov'un açıklamalarında sürekli olarak iki ülke arasındaki dostluğun ve iş birliğinin önemine değinilmesi Moskova hükûmetinin de aynı düşüncede olduğu çıkarımını yapmamızı sağlamaktadır.

Ayrıca dikkate değer bir başka hususta; haberlerde, yayınlanan yazılarda, Sovyet yetkililer tarafından gönderilmiş olan telgraflarda ve Sovyet heyetine başkanlık eden Voroşilov'un açıklamalarında sürekli olarak iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel sürecine yapılan atıf olmuştur. Gerçekleştirilmiş olan ziyaret süresince özellikle Ankara'daki temaslarda başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Türk Hükûmet yetkililerinin diğer ülke diplomatik temsilcilerine nazaran Sovyet heyetine oldukça yakın olmaları da gözlerden kaçmayan bir husus olmuştur.

Sonuç olarak; Kliment Yefremoviç Voroşilov başkanlığındaki Sovyet Heyeti'nin Türkiye'ye gerçekleştirmiş olduğu ziyaret ile iki ülke arasında sürekli gelişmekte olan ilişkilerin karşılıklı ziyaretler bağlamında zirve noktalarından birisinin yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İntihal Taraması Plagiarism Detection	Bu makale intihal taramasından geçirildi. (https://intihal.net/) <i>This paper was checked for plagiarism.</i> (https://intihal.net/)
Etik Beyan Ethical Statement	Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. <i>There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.</i>
Yazar Katkıları Author Contributions	MSY (% 50) ÇB (% 50)
Açık Erişim Lisansı Open Access License	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. <i>This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License</i>

KAYNAKÇA

“Kliment Yefremoviç Vorosilov”, **Bolşaya Sovetskaya Ensiklopediya**, Ed. A. M. Prohorov, Cilt:5, İzdatelstvo Sovetskaya Ensiklopediya, Moskova 1971.

“Kliment Yefremoviç Vorosilov”, **Sovetskaya İstoriçeskaya Ensiklopediya**, Ed: E. M. Jukov, Cilt:3, Sovetskaya Ensiklopediya, Moskova 1963.

Ağayev, Elnur, “Atatürk’ün Vefatının Sovyet Basınına Yansıması”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 6, S 11, 2010, s.31-156.

Andronov, S.A. ve Tsukasov, S.V., “Pravda”, **Bolşaya Sovetskaya Ensiklopediya**, C 20, İzdatelstvo Sovetskaya Ensiklopediya, Moskova 1975.

Aydoğan, Erdal, “Kliment Yefremoviç Vorosilov’un Türkiye’yi Ziyareti ve Türkiye-Sovyet Rusya İlişkilerine Katkısı”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S 39, 2007, s.337-357.

Benhür, Çağatay ve Yıldız, Mevlüt Samet, “Kliment Yefremoviç Vorosilov” **Atatürk Ansiklopedisi**, Ed. Yasemin Doğaner, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/vorosilov/>.

Benhür, Çağatay, “Stalin Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 15, 2004, s.325-337.

Dokumentı Vneşney Politiki SSSR, Cilt 10, İzdatelstvo Politiceskoy Literaturı, Moskova 1970.

Erden, Ömer, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri Çerçevesinde Sovyet Rusya Hariciye Komiseri Litvinov (Litvinoff)’un Türkiye Ziyareti”, **Atatürk Dergisi**, C 5, S 4, 2007, s.87-105.

Gençalp, Ebru, “Sovyet Başbakanı Kosigin’in Türkiye Ziyareti’nin Basında Değerlendirilmesi”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S 30, 2019, s.55-77.

Gökçay, Gökser, **Türk Basını’nda Türkiye Cumhuriyeti’ni Ziyaret Eden Sovyet Misyonları (1923-1938)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.

Gönlübol, Mehmet ve Sar Cem, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014.

Gürün, Kamuran, “17 Aralık 1925 Türk-Rus Antlaşması”, **Türk Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Gürün, Kamuran, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

İzakov, “Ankara v Dni Prazdnestv”, **Pravda**, 30 Ekim 1933.

İzvestiya (24 Ekim 1933 – 17 Kasım 1933).

Karahan, L., “Sovetskiy Sayuz i Turtsiya”, **İzvestiya**, 28 Ekim 1933.

Kolesnikov, Aleksandr, **Türk-Sovyet İlişkilerinin Kuruluşunun 90. Yılı: Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2010.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C 3.

Müezzinoğlu, Ersin, “İsmet Paşa’nın 1932 Sovyet Rusya Ziyareti Üzerine”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 20, S 2, 2018, s.249-260.

Nikulın, Lev, “Ankara”, **İzvestiya**, 28 Ekim 1933.

Perinçek, Mehmet, **Atatürk’ün Sovyetler’le Görüşmeleri Sovyet Arşiv Belgeleriyle**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.

Pravda (24 Ekim 1933 – 17 Kasım 1933).

Qasımlı, Musa, **Türkiye-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği İlişkileri 1960-1980**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007.

Rayevski, “Stroitelstvo Svobodnoy Turtsii”, **İzvestiya**, 30 Ekim 1933.

Somel, Gözde, “Soviet Russias’s Foreign Affairs with Turkey in 1923 Reports of Ambassador Surits”, **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, C 22, S 2, 2018, s.222-239.

T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE Arşivi), FK29G60B60001.

T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE Arşivi), FK34G21B21-1001.

T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE Arşivi), K4G40B40001.

T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE Arşivi), K8G57B57001.

T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE Arşivi), K9G49B49001.

Tellal, Erel, “SSCB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Tsvetkova, Tsvetelina, “Soviet-Turkish Relations in 1921-1923: A Few Nuances from the Bulgarian Archives”, **Journal of Balkan and Black Sea Studies**, C 3, S 4, 2020, s.11-34.

Tsyplin, Vitaly Gennadiyevich, “Sovetsko-Turetskie Kontaktı po Voennım Voprosam v Naçale 1920 Godov”, **İzvestiya Saratovskogo Universiteta Novaya Seriya İstoriya Mejdunarodnie Otnoşeniya**, C 19, S 1, 2019, s.69-75.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 01016864/47/632841.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 571/34993-138037-5.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 571/34993-138037-1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 571/ 34993-138025-2.

Tyurin, M.İ., “İzvestiya”, **Bolşaya Sovetskaya Ensiklopediya**, C 10, İzdatelstvo Sovetskaya Ensiklopediya, Moskova 1975.

Vandov, Dimitir, **Atatürk Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.

Vneşnyaya Politika SSSR Sbornik Dokumentov, Ed. S. A. Lazovski, Cilt 3, Moskova 1945.

Yıldız, Mevlüt Samet ve Benhür, Çağatay, “Türk-Sovyet İlişkileri Bağlamında Litvinov’un 1931 Türkiye Ziyareti”, **9. Uluslararası Atatürk**

SOVYET BASININDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN ONUNCU YIL
KUTLAMALARI VE KLİMENT YEFREMOVİÇ VOROŞİLOV’UN TÜRKİYE ZİYARETİ

Kongresi Bildiriler Kitabı, Cilt 2, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,
Ankara 2019.

Yurdigül, Aslı ve Erdoğan akar Banu, “Sovyet Basınında Türkiye ve
Türkiye Cumhuriyeti’nin İlanı: Pravda ve İzvestiya Gazeteleri rneęi”,
Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S 47, 2019, s.273-294.

Zalesskiy, K.A., **İmperiya Stalina**, Vee, Moskova 2000.

EKLER

Ek-1. Pravda, 31 Ekim 1933 tarihli kupürü

SOVYET BASININDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ONUNCU YIL
KUTLAMALARI VE KLİMENT YEFREMOVİÇ VOROŞİLOV'UN TÜRKİYE ZİYARETİ

Ek-2. İzvestiya 28 Ekim 1933 tarihli kupürü

КОНСТАНТИНОПОЛЬСКОЕ КОМИТЕТЕ СССР И ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМИТЕТЕ СССР
СОВЕТСКИЙ СОЮЗ И ТУРЦИЯ

ПРИВЕТ НЕЗАВИСИМОЙ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Л. КАРАХАН

СЕВР МУАHEДСИНЕ ГÖРЕ ТУРКІYE
ГІР АНКАРАДАКИ ТУРКІYE САНДІАСТА

НОВОЙ ТУРЦИИ
Поздравляем Академию наук СССР

Академия наук СССР поздравляет Турцию с ее десятилетием независимости. Турция является одной из величайших стран Востока. Ее население составляет около 20 миллионов человек. Турция имеет богатую историю и культуру. Академия наук СССР выражает надежду на дальнейшее укрепление дружбы и сотрудничества между двумя народами.

Телеграмма акад. КАЛИНИНСКОГО
Академии наук СССР
Турция, 28 октября 1933 г.
Академия наук СССР поздравляет Турцию с ее десятилетием независимости. Турция является одной из величайших стран Востока. Ее население составляет около 20 миллионов человек. Турция имеет богатую историю и культуру. Академия наук СССР выражает надежду на дальнейшее укрепление дружбы и сотрудничества между двумя народами.

Научная связь между СССР и Турцией
Бюро акад. СЕВЕРЯКОВА

Вопросы научной связи между СССР и Турцией являются важными. Научное сотрудничество способствует развитию науки и культуры в обеих странах. Бюро акад. СЕВЕРЯКОВА занимается вопросами установления научных связей между СССР и Турцией.

АНКАРА
Лев НИКУЛИН

Вопросы научной связи между СССР и Турцией являются важными. Научное сотрудничество способствует развитию науки и культуры в обеих странах. Бюро акад. СЕВЕРЯКОВА занимается вопросами установления научных связей между СССР и Турцией.

НОВАЯ ТУРЦИЯ
Поздравляем Академию наук СССР

Академия наук СССР поздравляет Турцию с ее десятилетием независимости. Турция является одной из величайших стран Востока. Ее население составляет около 20 миллионов человек. Турция имеет богатую историю и культуру. Академия наук СССР выражает надежду на дальнейшее укрепление дружбы и сотрудничества между двумя народами.

Телеграмма акад. КАЛИНИНСКОГО
Академии наук СССР
Турция, 28 октября 1933 г.
Академия наук СССР поздравляет Турцию с ее десятилетием независимости. Турция является одной из величайших стран Востока. Ее население составляет около 20 миллионов человек. Турция имеет богатую историю и культуру. Академия наук СССР выражает надежду на дальнейшее укрепление дружбы и сотрудничества между двумя народами.

Научная связь между СССР и Турцией
Бюро акад. СЕВЕРЯКОВА

Вопросы научной связи между СССР и Турцией являются важными. Научное сотрудничество способствует развитию науки и культуры в обеих странах. Бюро акад. СЕВЕРЯКОВА занимается вопросами установления научных связей между СССР и Турцией.

АНКАРА
Лев НИКУЛИН

Вопросы научной связи между СССР и Турцией являются важными. Научное сотрудничество способствует развитию науки и культуры в обеих странах. Бюро акад. СЕВЕРЯКОВА занимается вопросами установления научных связей между СССР и Турцией.

169

Ek-3. Ziyaret ile ilgili fotoğraflar

TİTE Arşivi FK29G60B60001

170

Ek-4. Ziyaret ile ilgili fotoğraflar

TİTE Arşivi FK34G21B21-1001

SOVYET BASININDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ONUNCU YIL
KUTLAMALARI VE KLİMENT YEFREMOVİÇ VOROŞİLOV'UN TÜRKİYE ZİYARETİ

Ek-5. Ziyaret ile ilgili fotoğraflar

TİTE Arşivi K4G40B40001

Ek-6. Ziyaret ile ilgili fotoğraflar

TİTE Arşivi K8G57B57001

Ek-7. Ziyaret ile ilgili fotoğraflar

TİTE Arşivi K9G49B49001